EPISTEMOLOGICAL STUDIES IN PHILOSOPHY,
SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ISSN 2618-1274 (Print), ISSN 2618-1282 (Online)

Journal home page: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/index>

ФІЛОСОФІЯ

Роман Олександрович Халімон

Аспірант кафедри права, філософії та політології,
Навчально-науковий інститут історії та
соціогуманітарних дисциплін
імені О.М.Лазаревського,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка,
проспект Миру, 13, Чернігів, 14000, Україна

Roman Oleksandrovych Khalimon

Graduate student of the Department of Law,
Philosophy and Political Science, Educational and
scientific institute of history and socio-humanitarian
disciplines named after O.M.Lazarevsky,
Taras Shevchenko National University
"Chernihiv College",
Myru Avenue, 13, Chernihiv, 14000, Ukraine

E-mail: khalimamoon@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8760-6301>

УДК: 930:801.73

**ФЕНОМЕН ІНТЕРПРЕТАЦІЇ В КОНТЕКСТІ
ГЕРМЕНЕВТИЧНОГО АНАЛІЗУ**

Received 04 April 2021; revised 26 March 2021; accepted 17 May 2021

DOI: 10.15421/342107

Анотація

У статті розглянуто феномен «інтерпретації» в контексті герменевтичного аналізу. Проаналізовано погляди дослідників герменевтики: Й.Хладного, Ф.Маєра, Й.Ернесті, Ф.Шлейєрмахера, Й.Дройзена, В.Дільтея, П.Рікера, А.Вайтхеда, М. Гайдеггера, Г.-Г.Гадамера, В.Швірєва, С.Квіта та ін. на природу й сутність інтерпретації, її методи, структуру й значення в життєдіяльності людини.

Ключові слова: тлумачення, розуміння, герменевтика, символ, смисл.

The phenomenon of «interpretation» in the context of hermeneutic analysis

Abstract

The versatility of scientific approaches to the study of the phenomenon of «interpretation» requires the disclosure of its nature, essence, meaning, role in human life. In view of this, the author of the article refers to the scientific achievements of hermeneutic science, because the scientific and methodological basis of the theory of understanding and interpretation is the hermeneutic concept.

The purpose of the study is an essential analysis of the phenomenon of «interpretation», analysis of various conceptual approaches to the concept from the standpoint of hermeneutic science.

In the article the phenomenon of «interpretation» is considered in the context of hermeneutic analysis. There were analyzed the looks of representatives of hermeneutics: J.Chladenius, F.Mayer, J.Ernesti, F.Schleiermacher, J.Droysen, V.Dilthey, P.Reeker, A.Whitehead, M.Heidegger, G.-G.Gadamer, V.Shvirov, S.Kvit and other on nature and essence of interpretation, its methods, structure and value in the vital activity of a man.

It is revealed that the representatives of classical hermeneutics of the XIX century. (V.Dilthey, F.Schleiermacher) considered interpretation as a phenomenon of cyclicity, expressed in the concept of «hermeneutic circle» – a consistent movement from a single part of the text to cover its integrity (full meaning) and back – to a single particle. «Hermeneutic circle» was presented as an opportunity to achieve the reproduction of the creative state of the author of the work. Representatives of non-classical hermeneutics of the twentieth century. (E.Betty, G.-G.Gadamer, P.Reeker, M.Heidegger, etc.) considered interpretation as a fundamental ontological category of human existence, preferring understanding and interpretation in everyday human life.

It is established that the study of the phenomenon of «interpretation» in hermeneutics is carried out by studying such categories as «sign», «meaning», «symbol», «content», «intention», «means», «purpose».

During the study of the phenomenon of «interpretation» in hermeneutics the following approaches were revealed: J.Khladny considers the problem of interpretation as a pedagogical problem; F.Mayer promotes the semiotic tendency; J.Ernesti promotes a critical trend; J.Droysen uses a methodological approach; G.-G. Gadamer notes on ontological issues; P.Reeker recognizes the semantic approach; E.Betty formulates the

methodological principles of the theory of interpretation.

Thus, in the course of the analysis, interpretation appears as a real phenomenon and category of art, which opens up endless areas for further research.

Key words: *interpretation, understanding, hermeneutics, sense, meaning.*

Постановка проблеми.

Проблема розуміння в усі часи була на-
дактуальною, багато хто її вважає проблемою
світового масштабу. Не дивлячись на її сиву
давнину, вона є предметом активного обгово-
рення та дискусій і в сучасній науці.

Актуальність проблеми розуміння та ін-
терпретації (тлумачення) постала ще в анти-
чну епоху. Першочергово ця проблема вини-
кла з нерозумінням релігійних творів та іс-
торичних переказів. Ці тексти були насичені
незрозумілими назвами, невідомими подіями
і поняттями-символами, такими собі «тем-
ними» місцями. За їхню інтерпретацію взя-
лися тодішні мудреці. Це була важка і відпо-
відальна праця, адже вона вимагала ґрунтов-
них знань та широкого світогляду. Одні і ті ж
тексти тлумачили різні мудреці. Дуже часто
інтерпретація одного й того ж тексту суттєво
відрізнялася. Виникали дискусії, суперечки,
критика один одного. Постійно тривали пошу-
ки нових способів дослідження й осмислення
творів. Так виникали та утверджувалися певні
підходи, прийоми, методи, методики і мето-
дології інтерпретації, що давали найкращі та
найбільш переконливі результати. Згодом ста-
ло зрозуміло, що кваліфікованої інтерпретації
потребують не тільки давні, а й сучасні тек-
сти, бо один і той самий текст може набувати
нового змісту і може бути досить далеким від
авторського задуму.

Проблема інтерпретації носить міжпред-
метний характер, бо досліджується в різнома-
нітних наукових галузях. Багатогранність на-
укових підходів до вивчення феномена «ін-
терпретації» потребує розкриття його приро-
ди, суті, значення, ролі в житті людини. З ог-
ляду на це, нам варто звернутися, передусім,
до наукових надбань герменевтичної науки,
бо науково-методологічною основою теорії
розуміння та інтерпретації є герменевтична
концепція.

Мета статті – здійснити сутнісний ана-
ліз феномену «інтерпретації», проаналізувати

різноманітність концептуальних підходів до
відповідного поняття з позиції герменевтич-
ної науки.

Аналіз останніх досліджень і публіка- цій.

Проблема інтерпретації завжди була і
залишається предметом наукової рефлексії
багатьох дослідників, які розглядають її
в контексті герменевтики. Основні філософ-
ські праці з визначеної проблеми належать
Ф.Шлейєрмахеру, М.Гайдеггеру, Г.-Г.Гадаме-
ру, В.Дільтею, П.Рікеру, А.Вайтгеду, К.Яспер-
су, Е.Бетті.

Історичний аналіз розвитку герменевтич-
них ідей на основі історико-гносеологічно-
го підходу досліджували П.Рікер, К.Ясперс,
В.Лейбін, В.Кузнєцов, Є.Бистрицький,
Г.Тулчинський, С.Кримський, А.Михайлов;
порівняльно-історичний аналіз застосовували
науковці Ю.Коткавірта, Ж.Грондін, В.Мала-
хов; на основі історико-психологічного під-
ходу історичний аналіз здійснювали П.Рікер,
В.Лейбін, К.Ясперс.

Чимало науковців проводили дослідження
спеціальних галузей герменевтичного аналізу.
Так, П.Рікер ґрунтовно досліджував релігійну
та психоаналітичну галузі, Г.Альберт – істо-
ричну, О.Потебня – філологічну, Л.Маркова
– теологічну, І. Василенко – політичну, Г.За-
йферт – юридичну.

В Україні, особливо в останнє десятиріч-
чя, спостерігається активізація зацікавленості
проблемою герменевтики та інтерпретації,
проте на сьогодні системна увага до цієї нау-
ки все ще відсутня. Надзвичайно вагомим та
цікавим національним виданням з гермене-
втики є монографія С.Кошарного «Біля дже-
рел філософської герменевтики» [Кошарний
1992], в якій автор простежує початки філо-
софської герменевтики. Серед надбань укра-
їнських дослідників з даної проблематики
варто згадати працю О.Юркевича «Гермене-
втичні ідеї у східнослов'янській філософській
традиції» [Юркевич 2002], в якій український

науковець, досліджуючи різні герменевтичні культури, вживає термін «культура герменевтики» в контексті національної ментальності і народних традицій. Ще один український дослідник П.Іванишин у праці «Національно-екзистенціальна інтерпретація (основні теоретичні та прагматичні аспекти)» [Іванишин 2005] говорить про націоналістичну герменевтику, яка має допомагати пізнавати свою національну культуру. Найбільш ґрунтовним українським дослідженням з герменевтики, безперечно, є праця С.Квіта «Основи герменевтики» [Квіт 2003], в якій дослідник розглядає герменевтику як найдавнішу та найбільш продуктивнішу теорію та практику інтерпретації.

Виклад основного матеріалу.

Інтерпретація як проблема постає в добу Реформації, проте ґрунтовне дослідження проблеми інтерпретації відбувається в ХІХ столітті. Саме в той час відбулося становлення і розпочався стрімкий розвиток нового напрямку в філософії – герменевтики. Герменевтика стала напрямком наукової діяльності, що був пов'язаний з дослідженням, інтерпретацією, поясненням різноманітних релігійних, філософських, історичних, юридичних, літературних та інших текстів. Для герменевтики проблема інтерпретації стала центральною проблемою, дослідженням якої захопилися відомі вчені.

Вперше про інтерпретацію, як про проблему ґрунтовно заговорив Йоганн Мартін Хладний (1710-1759 рр.), німецький протестантський богослов, філософ та історик, котрий в 1742 р. написав працю «Введення до правильного тлумачення розумних промов і текстів» [Chladenius 1742]. Герменевтику автор називає мистецтвом тлумачення, проте подає вже як самостійну науку – поза складом як риторики, так і «вчення про розум». Й.Хладний поділяє знання, відповідно й науковців, на два різновиди. Одні шукають нового знання, це метафізики, математики й природознавці, яких «учення про розум» навчає, як слід правильно мислити. Другі мають справу зі знанням інших людей, яке міститься в текстах – у «розумних промовах і писаннях», це, так би мовити, гуманітарії, що послуговуються герменевтикою, яка допомагає правильно

тлумачити. Крім того, Й.Хладний проблему інтерпретації розглядає як педагогічну. Згідно з його посібником, розумінню властивий здебільшого безпосередній характер дії природного розуму, а потреба в герменевтиці постає тоді, коли втрачено спонтанність розуміння. Отож інтерпретація, на його думку, – це лише роз'яснення темних місць тексту.

Дещо на інших позиціях щодо проблеми інтерпретації знаходився Георг Фридрих Маєр (1718-1777 рр.), німецький філософ і естетик. У 1757р. він видав трактат «Розвідка про загальне мистецтво тлумачення», в якому розвиває семіотичну тенденцію, основу на повній зневазі риторики. У «Розвідці» йдеться про інтерпретацію природних і довільних знаків. Г.Маєр поділяє інтерпретацію на два рівні: первинний і вторинний. На первинному рівні відбувається самостійне розуміння знаків (передусім природних) без інтерпретатора. На вторинному рівні для розуміння знаків потрібні послуги інтерпретатора – екзегетика, коментар і переклад, тобто мовні роз'яснення для іншої людини. Г.Маєр визначає знак як «засіб, через який можна пізнати дійсність іншої речі». Таким чином, інтерпретація має потрібний предмет – зв'язки-знаки-значення, через який вона виявляє певний зв'язок означених речей.

Черговий крок у дослідженні феномену інтерпретації зробив німецький теолог і філолог Йоган Август Ернесті (1707-1781 рр.), якого називали творцем історико-граматичного методу. Він перетлумачує в історичному сенсі психологічну проблему досконалості автора, а стару риторичну проблему багатозначності обертає на питання граматично-прагматичне. Так Й.Ернесті заклав підвалини загального методу інтерпретації, що усуває різницю підходів біблійної екзегетики і філологічної герменевтики. Інтерпретація, згідно з Й.Ернесті, є здатністю показати думку, яка лежить в основі чиєїсь промови, тобто зробити так, щоб інший думав як автор. Відповідно, щоб досягнути змісту будь-яких висловлювань, варто з'ясувати намір того, хто їх ужив. А це питання, за Й.Ернесті, насамперед історичне. Автора і його текст варто науково розглядати на їхньому історичному тлі. Якщо знатимемо

життєві обставини автора, то знатимемо, що спонукало його до вираження думки, тож матимемо уявлення про її напрям. В цій реконструкції треба спиратися лише на історичні факти – зіставляти різноманітні історичні документи й пам'ятки.

Отже, вкотре йдеться про інтерпретаційну техніку: намір – засоби – мета. Проте, якщо семіотична тенденція передбачає умоглядну однозначність і об'єктивність зв'язку вище зазначеної техніки вираження і тлумачення думки, то критична тенденція, котру розвинув Й.Ернесті, приймає багатозначність як наслідок застосування слова в цілому, не рівнозначного знаку чи позначці. Й.Ернесті виходить з того, що поняття «намір», «засоби», «мета» є також практичними та важливими для риторики, яка розглядає слово як засіб, за допомогою якого досягають різних цілей. Інакше кажучи, одне й те саме слово може мати різний зміст, бо значення – це слововжиток. На підставі емпіричних «спостережень» за контекстуальними змінами значень Й.Ернесті прагне через узагальнення прийти до норм інтерпретації [Богачов 2011: 36-37].

Основоположний фундамент сучасної герменевтики заклав німецький філософ, теолог і проповідник Фрідріх Даніель Ернест Шлейєрмахер (1768-1834 рр.), який надав поняттю «інтерпретації» нового актуального змісту й зробив його справжнім стержнем у вченні про розуміння сенсу буття. У своїй праці «Герменевтика» [Шлейєрмахер 2004] Ф.Шлейєрмахер називає тексти предметом теорії розуміння. Філософ розробив загальні правила розуміння текстів. Раніше до текстів застосовували різноманітні правила інтерпретації в залежності від того, якого типу був текст – священним, класичним чи історичним.

Крім цього, Ф.Шлейєрмахер чітко визначив мету герменевтики – прояснення умов можливості розуміння письмових документів. Згідно поставленої мети філософ сформулював і завдання герменевтики – дослідження мовного виявлення у якості елементу певної мовної системи та виявлення унікальної суб'єктивності. Першу частину мети, на його думку, має виконувати «об'єктивне» (граматичне) тлумачення, а другу – «технічне» (пси-

хологічне) тлумачення. Об'єктивне тлумачення показує залежність адресанта й адресата від мовного середовища, а технічне – розглядає текст з його мовленнєвими знаками у прямій проекції на біографію автора, його індивідуальний стиль з усіма особливостями. На думку Ф.Шлейєрмахера ці два різновиди тлумачень і є основою універсального принципу наукової інтерпретації, більш відомої як «герменевтичне коло». Суть ідеї полягає в наступному: єдине ціле може бути досягнуте лише через певні його частинки й, навпаки, окремі частинки можна зрозуміти лише в поєднанні з цілим – такий собі круговий характер процесу розуміння. Наприклад, розуміння частини (припустимо, окремого слова) зовсім неможливо без розуміння цілого (речення, до складу якого входить саме це слово), і навпаки, розуміння цілого (речення) неможливе без розуміння певної частини (окремого слова).

Крім того, Ф.Шлейєрмахер робить спробу поєднати передумову про функціонування герменевтичного кола та саму наявність двох сторін інтерпретації з її методами, або ж двома рухами, що мають постійно забезпечуватися в інтерпретації. Ці два рухи – це дивіна-тивний та порівняльний підходи, які ввесь час перебувають у певних взаємозв'язках і які, по суті, є нероздільними.

У своїх дослідженнях Ф.Шлейєрмахер приділив значну увагу проблемі психологічної інтерпретації. Досліджуючи цю проблему, він прийшов до висновку, що повністю розуміти іншу людину неможливо, слушно зауваживши, що істина полягає в тому, що перехід від менш визначеного до більш визначеного в будь-якій справі, пов'язаній із тлумаченням, є безкінечним завданням [Шлейєрмахер 12: 73-74].

Ф.Шлейєрмахер сформулював важливий принцип інтерпретації, згідно якого дуже принциповим є обґрунтування необхідності розуміння не лише самого тексту, а власне й індивідуальності автора тексту. Для цього варто досягати відтворення творчого стану автора твору. З огляду на це філософ першим зробив припущення про те, що тлумач здатен зрозуміти автора краще, ніж сам автор себе розумів в момент написання твору. Згодом ця

думка набула значної популярності серед літературознавців та критиків.

Інтерпретацію філософ називає особливим видом мистецтва, адже інтерпретант має власну конгеніальність, має бути наділений здатністю максимально точно визначити задум автора й навіть сягнути глибше автора.

Ф.Шлейєрмахер обґрунтував герменевтику як універсальну теорію інтерпретацій, як справжнє «мистецтво розуміння», яке застосовується у всіх гуманітарних сферах, і перш за все в філософії.

Німецький історик і політик Йоганн Густав Бернгард Дройзен (1808-1884 рр.) став одним із засновників *історичної герменевтики*, що стала мистецтвом і теорією інтерпретації писемних пам'яток. У своїй праці «Історика» (1858) [Дройзен 2004] він розробив методологію історичної герменевтики, в основі якої бачив метод розуміння та інтерпретації тексту як продукту певної культурної традиції.

Розумінню досліджуваного матеріалу, по Й.Дройзену, слугують критика та інтерпретація, які мають відповісти на питання: чому, яким чином, з якою метою? Вихідним принципом критичного підходу в історії є визнання опосередкованого характеру пізнання минулого: дослідник має справу з минулим не безпосередньо, а опосередковано. Факти відрізняються від уявлення про них. Результат вивчення підручників – це не дійсний історичний факт, а відносно точна чи конкретна думка. Тому минуле можна реконструювати не об'єктивно, а лише отримати про нього уяву, думку із джерел [Дройзен 2004: 474, 496].

Його концепція заснована на інтерпретації минулих соціальних реалій як предмету наукового історичного дослідження. А основою для інтерпретації, на думку Й.Дройзена, є критика, яка має включати наукову перевірку дійсності, оригінальності історичних джерел, проведення дослідницького аналізу та оцінки. Серед концептів пізнання дослідник виділяє метод аналогії. На його думку, якщо бракує історичного матеріалу, то відома за аналогічними випадками природа явищ веде до аналогії, тобто до зіставлення й рівняння невідомого з відомим аналогом [Дройзен 2004: 470, 475].

Й.Дройзен вважав помилковою думку: чого немає в джерелах, того й не було. Брак знань він радить компенсувати методом гіпотези – припущенням певного причинно-наслідкового зв'язку, доказом якого є очевидність результату. Основою історичної гіпотези він вважає уявлення, що певна подія чи явище, очевидно, мали певний зміст чи місце в історії. Проте, гіпотезу варто допускати для відтворення втраченого змісту, а не для задоволення певної фантазії дослідника.

Сутність інтерпретації, за Й.Дройзеном, полягає в можливості побачити в подіях минулого історичну реальність із врахуванням тих умов, котрі вимагали своєї реалізації. У зв'язку з цим він виділяє інтерпретацію умов (простору, часу, матеріальних і моральних засобів для реалізації процесу), психологічну інтерпретацію (вивчення вольових актів) та інтерпретацію ідей (осмислення ходу подій) [Дройзен 2004: 475-476, 478-479].

Мислитель намагався поширювати методологію герменевтики на відтворення та інтерпретацію історичних подій, підтверджених відповідними джерелами. Основний принцип історичної науки Й.Дройзена звучав так: через дослідження до розуміння («forschend zu verstehen»).

Ще один німецький історик та філософ Вільгельм Дільтей (1833-1911 рр.) у своїй праці «Доповнення із рукописів» [Дільтей 2001] наголошує на тому, що рівень розуміння напряму залежить від накопиченого впродовж життя досвіду та особистої зацікавленості об'єктом пізнання. Виходячи з цього інтерпретацію він визначав як «справу особистої майстерності, повне володіння якою обумовлене геніальністю інтерпретанта; до того ж тлумачення спирається на контактність, що зростає внаслідок близького знайомства з життям автора» [Дільтей 2001: 254]. Проте, на думку філософа, генії в житті трапляються не часто, це – рідкісне явище. Тому дуже важливо акумулювати й зберігати оригінальні інтерпретаційні практики, утворювати на їхній основі уніфіковані методології, які б слугували прикладом для інших дослідників.

Інтерпретація, за В.Дільтеєм, – це розуміння чітко фіксованих проявів життя, характерне

для мистецтва. Мистецтво є основою філології, а наука про це мистецтво є ніщо інше, як герменевтика.

Чималий вплив на розвиток різноманітних напрямків у герменевтиці та теорії інтерпретації зробили дослідження британського філософа Альфреда Норта Вайтгеда (1861-1947 рр.). У своїх працях «Процес і реальність» (1929), «Пригоди ідей» (1933), що увійшли в збірку «Вибрані твори по філософії» [Уайтхед 1998], автор розглядає герменевтику як частину методології. На його думку, розуміння досягається двома способами – шляхом внутрішнього розуміння або шляхом зовнішнього розуміння. Внутрішнє розуміння використовується в тому випадку, коли об'єкт розуміння є складним. При цьому об'єкт розуміння розчленовується на окремі частинки, які розглядаються окремо, які після чого знову синтезуються в єдине ціле для бачення повної картини. Зовнішнє розуміння передбачає цілісний розгляд об'єкту розуміння без проміжних ступенів аналізу та без врахування його доступності для аналізу. Обидва способи перебувають у певному взаємозв'язку і взаємобумовлюють одне одного, проте не вичерпують усю проблематику розуміння та герменевтики. Внутрішнє розуміння пояснює стан справ як наслідок інтеграції знання про частини цілого, зовнішнє діє як загальний чинник. Таким трактуванням розуміння А.Вайтгед намагався вирішити проблему співвідношення герменевтики як частини методології та науки. Повне ж розуміння, за його переконанням, – це є «завершене охопчування всесвіту у всій його тотальності» [Уайтхед 1998: 327].

Вайтгедівська теорія пізнання має «явленевий» характер і створюється в межах герменевтичної філософії, яку він називає «універсальним перспективним зв'язком інтерпретацій».

Погляди В.Дільтея та Г.Шпета розвинув німецький філософ Мартін Гайдеггер (1889-1976 рр.). Його вважають засновником сучасної герменевтики та сучасної лінгвістичної філософії. У праці «Буття і час» («*Sein und Zeit*», 1927) [Хайдеггер 1997]. М.Гайдеггер акцентує увагу на тому, що внутрішньо психологічна налаштованість в процесі інтерпре-

тації відіграє значну роль [Хайдеггер 1997: 150]. Він розробив філософську тріаду, на якій ґрунтується інтерпретація – «передздобуття-передрозуміння-передрішення». Тобто, увага інтерпретатора концентрується на перших враженнях від твору й спрямовується до інтуїтивного осягнення значеннєвих матриць [Хайдеггер 1997: 251].

Розуміння у М.Гайдеггера – це присутність, а формування розуміння – інтерпретація. Філософ надавав перевагу розумінню і тлумаченню у повсякденній життєдіяльності людей. На його думку в побутовому розтлумаченні «відбувається справжнє розуміння, тлумачення й повідомлення, перевідкриття та новоосвоєння» [Хайдеггер 1997: 169].

Значний внесок у розвиток герменевтики, зокрема в теорію інтерпретації, здійснив італійський філософ, теолог Еміліо Бетті (1890-1968 рр.). У праці «Загальна теорія інтерпретації» (1955) [Betti 1955] Е.Бетті створив об'ємний компендіум процедур і правил тлумачення текстів. Розуміння тексту, на його думку, це – тріадний процес, котрий включає в себе такі етапи:

1) рекогнітивний, під час якого відбувається розпізнавання тексту;

2) репродуктивний, етап відтворення тексту;

3) нормативний, етап застосування тексту.

Історичну та філологічну інтерпретації Е. Бетті відносить до рекогнітивного типу. Її метою є виключно розуміння змісту тексту. Драматичну, музичну інтерпретації, переклади текстів з однієї мови на іншу – до репродуктивного. Її метою є не розуміння, а передача змісту, який закладений в творі. Юридичну, релігійну, етико-педагогічну інтерпретацію Е. Бетті відносить до нормативного типу [Betti 1955: 790].

Досліджуючи процес інтерпретації, філософ визначає об'єкт інтерпретації. Це поняття він називає «репрезентативною формою» і вважає центральним для герменевтики, адже воно охоплює всі вирази людської суб'єктивності та всі форми «об'єктивації духу». Головною функцією репрезентативної форми, на його думку, є презентація. Інтерпретація, за визначенням Е.Бетті, – це процес, в якому за-

діяні три боки: суб'єктивність автора, суб'єктивність інтерпретатора і репрезентативна форма, яка виступає посередником.

Як же запобігти виникненню ситуації, при якій інтерпретатор може до основного смислу, закладеного в тексті, додавати свої домисли, іншими словами, як досягти достовірної інтерпретації? Для цього Е. Бетті формулює основні методологічні принципи теорії інтерпретації – герменевтичні «канони»:

1) Канон автономії об'єкту, що інтерпретується. Канон передбачає «недоторканність кордонів» об'єкту від чужого ворожого змісту. СENS повинен не «вноситися», а «виноситися» з об'єкту.

2) Канон цілісності (канон «герменевтичного кола»), що вимагає від інтерпретатора співвідношення частини і цілого для прояснення сенсу об'єкта.

3) Канон актуальності розуміння. Канон вимагає від інтерпретатора здатності перенесення чужої думки в актуальність власного історичного життя. Для цього, на думку Е. Бетті, інтерпретатор повинен «пройти в зворотному русі шлях творчості, повторно конструювати її з середини ... у власну життєву актуальність».

4) Канон адекватності розуміння. Канон вимагає від інтерпретатора герменевтичної змістової відповідності з автором твору, необхідності налаштувати себе на одноманітну думку з автором твору, що передбачає «широту горизонту інтерпретатора, який породжує родинний, конгеніальний з об'єктом інтерпретації стан духу» [Betti 1955: 318].

Таким чином, до середини ХХ ст. теологами, філософами, науковцями різних історичних епох була напрацьована чимала спадщина теорії тлумачення. Одним з перших науковців, хто серйозно взявся узагальнити історичний досвід з розвитку герменевтики був відомий мислитель другої половини ХХ ст., німецький філософ Ганс-Георг Гадамер (1900-2002 рр.). Його вважають засновником *філософської герменевтики*.

У своїй праці «Істина і метод» (1960) [Гадамер 2000] він визначив інтерпретацію як посттворчість, яка «процесуально не наслідують творчого акту, проте належить, до обрисів тво-

ру, який уже створено, й має на меті втілити його з індивідуальним осмисленням» [Гадамер 2000: 117-118]. На думку Г.-Г.Гадамера, інтерпретувати варто там, де смисл певного тексту не може бути зрозумілим безпосередньо [Гадамер 2000: 312]. Тобто, філософ встановив чіткий критерій – виправданість застосування інтерпретації, обмеживши сферу тлумачення. На його думку, повнота тлумачення та її об'єктивність залежать від обізнаності з історичним періодом. Поряд з тим філософ вважає, що прагнення «вжитися» в досвід іншого не гарантує точної інтерпретації. Тут необхідним є ще поєднання горизонту автора й інтерпретатора на базі мови. При цьому мову він розуміє як особливу реальність, у якій здійснюється розуміння людьми світу й один одного.

Відомий французький філософ Поль Рікер (1913-2005 рр.) у своїй праці «Конфлікт інтерпретацій» (1969) [Рікер 1996] максимально наблизив поняття «символу» й «інтерпретації», які визначав як взаємозалежні відношення об'єкта та засобу пізнання [Рікер 1996: 235]. У своїй пізній філософії П. Рікер наголошує на тому, що під час включення особи в культурні процеси, інтерпретація відіграє особливу роль. На його думку, для того, щоб краще зрозуміти та пізнати автора твору, як носія певного етнотипу, варто особливо пильно проводити декодування текстів. П.Рікер переконаний, що лише в такому сенсі письмо виходить за межі діалогу і перетворює сам дискурс на текст. Виходячи з цього, завданням герменевтики є дослідження наслідків цього перетворення на текст для діяльності інтерпретації. П.Рікер відстоював цінність численних інтерпретацій одного й того ж тексту, вважаючи їх нескінченним процесом, виступав за спрощення сучасної мови і вбачав у цьому шлях до відродження її повноти, творення нових символів.

Особливе значення П.Рікер надає категорії часу. В одній із власних гіпотез він розглядає інтерпретацію як особливий наслідок впливу минулого і теперішнього. П.Рікер у проблематиці розуміння визначає першочергово не онтологічний, а семантичний підхід, тобто інтерпретацію знаків та символів тексту. Термін

«інтерпретація» філософ радить вживати стосовно розуміння, спрямованого на зафіксовані в письмовій формі знаки. Інтерпретацію П.Рікер називає периферією розуміння.

Узагальнюючи попередній досвід учених-герменевтів, сучасна філософська думка розглядає інтерпретацію в широкому значенні як процес тлумачення, пояснення будь-якої реальної ситуації чи ідейної позиції [Швырев 2010: 134]. Цю думку у своїй праці «Інтерпретація» [Швырев 2010] висловлює російський філософ Володимир Сергійович Швырьов (1934-2008 рр.).

Продовжуючи дослідження теологічного спектру інтерпретації, відомий український науковець, літературознавець, філософ, Міністр освіти і науки України (2014-2016 рр.) Сергій Миронович Квіт (1965р.н.) у своїй ґрунтовній праці «Основи герменевтики» (2003) [Квіт 2003] виділяє три рівні внутрішньої структури інтерпретації:

1) *філософічний*, який у процесі інтерпретації пропонує відповіді на абстрактні запитання;

2) *критично-філософський*, який застосовує різні способи висвітлення змісту художнього твору на основі практично-дослідницьких методологій;

3) *ідеологічний*, який на першому плані ставить вимоги до тексту, а не потребу його розуміння [Квіт 2003: 7-8].

Саме ці диференційовані рівні є тими інтерпретаційними зразками, що найбільше застосовуються дослідниками, і впливаючи з їхніх намірів, гарантують на практиці досягнення поставленої мети.

Таким чином, загальна теорія інтерпретації є відкритою системою, що постійно оновлюється, вдосконалюється та конкретизується. Цілком очевидно, що повнота, цілісність і вичерпність інтерпретації залежить від рівня інтелекту та ерудиції самого інтерпретанта.

Висновки.

Представники класичної герменевтики ХІХ ст. (В.Дільтей, Ф.Шлейєрмахер) розглядали інтерпретацію як феномен циклічності, що виражався в понятті «герменевтичного кола» – послідовного руху від окремої частинки тексту до охоплення його цілісності (повного

сенсу) й назад – до окремої частинки. «Герменевтичне коло» презентувалося можливістю досягати відтворення творчого стану автора твору. З огляду на це представники класичної герменевтики вважали, що інтерпретатор здатен зрозуміти автора краще, ніж сам автор себе розумів в момент написання твору. Герменевтику вони вважали універсальною теорією інтерпретацій, справжнім «мистецтвом розуміння», яке застосовується у всіх гуманітарних сферах, і перш за все в філософії. Класична герменевтика називає інтерпретацію особливим видом мистецтва.

Представники некласичної герменевтики ХХ ст. (Е.Бетті, Г.-Г.Гадамер, П.Рікер, М.Гайдеггер та ін.) розглядали інтерпретацію як основоположну онтологічну категорію людського буття, віддаючи перевагу розумінню і тлумаченню у повсякденній життєдіяльності людини. Інтерпретація має мовний діалогічний характер, вона ніколи не може бути досконалою і завершеною. Тому представники некласичної герменевтики радили увійти до «герменевтичного кола» і залишатися у ньому.

Розглядаючи феномен «інтерпретації» у герменевтиці варто виділити наступні підходи: Й.Хладний проблему інтерпретації розглядає як педагогічну проблему; Г.Маєр пропагує семіотичну тенденцію, яка передбачає умоглядну однозначність і об'єктивність зв'язку інтерпретаційної техніки: намір – засоби – мета; Й.Ернесті пропагує критичну тенденцію, яка приймає багатозначність як наслідок застосування в інтерпретації слова в цілому, не рівнозначного знаку чи позначці; Й.Дройзен використовує методологічний підхід, в основі якого бачить метод розуміння та інтерпретації тексту як продукту певної культурної традиції, серед концептів пізнання дослідник виділяє метод аналогії та метод гіпотези; Г.-Г.Гадамер зауважує на онтологічній проблематиці, бо інтерпретацію вважає способом людського буття; П.Рікер визнає семантичний підхід, тобто інтерпретацію знаків та символів тексту; Е.Бетті формулює методологічні принципи теорії інтерпретації.

Сутність інтерпретації дослідники визначають по-різному: на думку Г.Маєра, інтерпретація – це розуміння природних і довіль-

них знаків; Ф.Шлейермахер називає інтерпретацію справжнім «мистецтвом розуміння»; сутність інтерпретації за Й.Дройзеном полягає в можливості побачити в подіях минулого історичну реальність із врахуванням тих умов, котрі вимагали своєї реалізації; В. Дільтей інтерпретацію визначав як «справу особистої майстерності, повне володіння якою обумовлене геніальністю інтерпретанта»; інтерпретація, за В.Дільтеєм, – це розуміння чітко фіксованих проявів життя, характерне для мистецтва; А.Вайтгед називає інтерпретацію універсальною відносністю тлумачення будь-якої реальності; Е.Бетті визначає інтерпретацію як процес, в якому задіяні три боки: суб'єктивність автора, суб'єктивність інтерпретатора і репрезентативна форма, яка виступає посередником; Г.-Г. Гадамер називає інтерпретацію посттворчістю, яка «процесуально не наслідуює творчого акту, проте належить, до обрисів твору, який уже створено, й має на меті втілити його з індивідуальним осмисленням»; П.Рікер інтерпретацію розглядає як особливий наслідок впливу минулого і теперішнього; В. Швирьов розглядає інтерпретацію в широкому значенні як процес тлу-

мачення, пояснення будь-якої реальної ситуації чи ідейної позиції.

Дослідження феномену «інтерпретації» в герменевтиці здійснюється шляхом вивчення таких категорій, як «знак», «значення», «символ», «смысл», «зміст», «намір», «за-сіб», «мета» (Г.Маєр, Й.Ернесті, Г.-Г.Гадамер, В.Дільтей, М.Гайдеггер, Ф.Шлейермахер та ін.).

Щодо вивчення структури інтерпретації, то тут варто згадати дослідження М.Гайдеггера, Е.Бетті та С.Квіта.

М.Гайдеггер розробив філософську тріаду, на якій ґрунтується інтерпретація – «передздобуття-передрозуміння-передрішення».

На думку Е.Бетті, розуміння тексту це – тріадний процес, котрий включає в себе такі етапи: рекогнітивний, репродуктивний та нормативний.

С.Квіт виділяє три рівні внутрішньої структури інтерпретації: філософський, критично-філософський та ідеологічний.

Зважаючи на вищевикладене, інтерпретація постає як справжній феномен та категорія мистецтва, що відкриває безмежні напрямки для подальших наукових досліджень.

Бібліографічні посилання

- Богачов, А. (2011). Рационалистична герменевтика Нового часу. Біля джерел семіотики та критики. *Філософська думка. Sententiae XXV*, 2, 27-41.
- Гадамер, Г.-Г. (2000). *Истина и метод*. К.: Юніверс.
- Дильтей, В. (2001). *Дополнения из рукописей*. М.: Дом интеллектуальной книги, 254-262.
- Дройзен, И. (2004). *Историка*. Университет.
- Іванишин, П. (2005). *Національно-екзистенціальна інтерпретація (основні теоретичні та прагматичні аспекти)*. Дрогобич: Відродження.
- Квіт, С. (2003). *Основи герменевтики: навчальний посібник*. К.: Академія.
- Кошарний, С. (1992). *Біля джерел філософської герменевтики*. Київ.
- Рікер, П. (1996). *Конфлікт інтерпретацій (фрагмент)*. Львів: Літопис, 227-242.
- Уайтгед, А. (1998). *Избранные работы по философии*. М.: Прогресс.
- Хайдеггер, М. (1997). *Бытие и время*. М.: Ad Marginem.
- Швырев, В. (2010). *Интерпретация*. М.: Мысль, 134-135.
- Шлейермахер, Ф. (2004). *Герменевтика*. СПб.: Европейский Дом.
- Юркевич, Е. (2002). *Герменевтические идеи в восточнославянской философской традиции*. Харьков.
- Betti, E. (1955). *Theoria generale della interpretazione*. Milano.
- Chladenius J. (1742). *Einleitung zur richtigen Auslegung vernünftiger Reden und Schriften*. Leipzig.

References

- Bohachov, A. (2011). Ratsionalistychna hermenevtyka Novoho chasu. Bilya dzherel semiotyky ta krytyky [Rationalist hermeneutics of the New Age. Near sources of semiotics and criticism]. *Filosofs'ka dumka. Sententiae XXV*, 2, 27-41. (in Ukrainian)

- Gadamer, H.-G. (2000). *Istyna i metod* [Truth and method]. K.: Yunivers. (in Ukrainian)
- Dil'tey, V. (2001). *Dopolneniya iz rukopisey* [Supplements from manuscripts]. M.: Dom intelektual'noy knigi, 254-262. (in Russian)
- Droyzen, I. (2004). *Istorika* [Historian]. Universitet. (in Russian)
- Ivanyshyn, P. (2005). *Natsional'no-ekzystentsial'na interpretatsiya (osnovni teoretychni ta prahmatychni aspekty)* [National-existential interpretation (basic theoretical and pragmatic aspects)]. Drohobych: Vidrodzhennya. (in Ukrainian)
- Kvit, S. (2003). *Osnovy hermenevtyky: navchal'nyy posibnyk* [Fundamentals of hermeneutics: a textbook]. K.: Akademiya. (in Ukrainian)
- Kosharnyy, S. (1992). *Bilya dzherel filosof's'koyi hermenevtyky* [At the sources of philosophical hermeneutics]. Kyiv. (in Ukrainian)
- Riker, P. (1996). *Konflikt interpretatsiy (frahment)* [Conflict of interpretations (fragment)]. L'viv: Litopys, 227-242. (in Ukrainian)
- Uaytkhed, A. (1998). *Izbrannyye raboty po filosofii* [Selected works on philosophy]. M.: Progress. (in Russian)
- Khaydegger, M. (1997). *Bytiye i vremya* [Being and time]. M.: Ad Marginem (in Russian)
- Shvyrev, V. (2010). *Interpretatsiya* [Interpretation]. M.: Mysl', 134-135. (in Russian)
- Shleyermakher, F. (2004). *Germenevtika* [Hermeneutics]. SPb.: Yevropeyskiy Dom. (in Russian)
- Yurkevich, Ye. (2002). *Germenevticheskiye idei v vostochnoslavianskoy filosofskoy traditsii* [Hermeneutic Ideas in the East Slavic Philosophical Tradition]. Khar'kov. (in Russian)
- Betti, E. (1955). *Theoria generale della interpretatione*. Milano.
- Chladenius J. (1742). *Einleitung zur richtigen Auslegung vernünftiger Reden und Schriften*. Leipzig.